

# ענייני ארץ ישראל

## כיבוש יחיד

כותב הרמב"ם בהלכות תרומות (פ"א ה"ב-ה"ג) :

א"י האמורה בכל מקום היא בארצות שכבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים. אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שנתנה לאברהם אינו נקרא ארץ ישראל כדי שינהגו בו כל המצוות. ומפני זה חלק יהושע ובית דינו את כל א"י לשבטים אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד שיעלה כל שבט ושבט לכבוש חלקו.

מש"כ הרמב"ם שא"י היא בארצות שכבשן מלך ישראל וכו' - מקורו בספרי סוף פר' עקב: כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה - ואם ללמד על תחומי א"י הרי כבר נאמר (יהושע א) "מן המדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת וכו' ", אמר להם כל מקום שתכבשו חוץ מהמקומות האלו הרי הוא שלכם שמצוות נוהגות שם.

הרמב"ן (דברים יא, כד) מוסיף, שכתוב בהמשך הפס' "מן המדבר והלבנון ועד הים האחרון יהיה גבולם" - הגבול זה גבולות א"י מה שנתן הקב"ה לישראל, "וכל מקום אשר תדרוך" - אפי' לא מהארץ.

מש"כ הרמב"ם "ומפני זה חילק יהושע וכו' " כוונתו שיהושע חילק את א"י לפני הכיבוש, כדי שלא יהיה כיבוש יחיד, וע"י שחילק את א"י יחשב הכיבוש ככיבוש בשם כל ישראל וככיבוש רבים.

ונראה דתוס' סוברים בזה כרמב"ם. תוס' בגיטין (ב. ד"ה ואשקלון) כותבים:

הקשה ר"ת דאשקלון מא"י דכתיב ביהושע (יט, ב) זאת הארץ הנשאת וגו' האשדודי והאשקלוני, וכתיב (יט, ו) הפילה לישראל לנחלה כאשר צויתך, ואח"כ לכדוה כדכתיב בשופטים (א, יח) וילכוד יהודה את עזה ואת אשקלון ואת גבולה.

וצ"ע מדוע תוס' מביאים את הפס' "הפילה לישראל נחלה", מה השייכות למה שכתבו ביחס לאשקלון? מספיק הפס' הראשון שהביאו תוס'! אלא שתוס' אומרים, שאף שבתחילה לא כבשוה, כדכתיב ביהושע "זאת הארץ הנשאת וגו' והאשקלוני" ואח"כ יהודה הוא שלכדה כדכתיב בשופטים, וא"כ הוי ככיבוש יחיד דלאו שמה כיבוש ואין דינה כארץ ישראל, קמ"ל "הפילה לישראל נחלה", ושוב אין דינה ככיבוש יחיד.

הרמב"ם ממשיך בה"ג:

הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהריים וארם צובה ואחלב וכיוב' אע"פ שמלך ישראל הוא ועפ"י בי"ד הגדול הוא עושה אינו כא"י לכל דבר ולא כחוי"ל לכל דבר כגון בבל או מצרים, אלא יצאו מכלל חוי"ל ולהיות כא"י לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת א"י מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל אלא נשאר בה משבעה עממים. ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כיבושו כולו כא"י לכל דבר. וארצות שכבש דוד הם הנקראים סוריא.

עיין תוס' בגיטין (ח. ד"ה כיבוש) שכתבו "פירש בקונטרס שלא היו לשם כל ישראל ביחד כמו בכיבוש יהושע וכבשוה לצורך כולם אבל דוד לא כבש אלא לצרכו" (ישנן שתי גרסאות במילה "לשם" - השי"ן בצירה או בקמץ, דעיין רש"י (ח:) שכתב: "דוד שלא היו כל ישראל ביחד כדרך שהיו בכיבוש יהושע שהיו כולם וכבשוה לצורך כל ישראל קודם חלוקה, אבל דוד לא כבש אלא לצרכו". רש"י מזכיר: כל ישראל ולצורך ישראל).  
תוס' חולקים:

אבל בספרי מפרש המפורש טעם אחר בסוף פרשת והיה עקב, דמשמע לפי שלא היתה עדיין כל א"י הכבושה כדאמר התם סמוך לפלטרין שלך לא הורשת, פירוש יבוסיה שהיה סמוך לירושלים ואתה הולך וכובש ארם נהריים וארם צובה, אבל אחר שכל א"י כבושה דריש התם מדכתיב כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם וגו' שכל מה שהיו כובשים מחו"ל היה קדוש ואפי' יחיד.

א"כ סוברים תוס' שמה שיחיד כובש אין זה חסרון, וכל החסרון של סוריא הוא כיון שהיה לא כסדר, שדוד כבשה לפני שכבש את כל א"י. ואם אכן היה כובש את סוריא אחרי שכבש את א"י לא היה בזה חסרון של כיבוש יחיד.

לפ"ז יש לעיין מדוע קורא לסוריא "כיבוש יחיד"? ונראה שסוברים התוס' שאמנם שיטת הגמ' בגיטין ובע"ז דחסרון של סוריא הוא משום כיבוש יחיד, אבל בספרי אומר סיבה אחרת, שחסרון סוריא אינו משום כיבוש יחיד, דבאמת כל שכבשו את א"י אף יחיד שיכבוש משאר הארצות הוי כיבוש, אלא חסרון סוריא הוא משום שדוד כבשה לפני שכבש את כל א"י סמוך לפלטרין שלך לא הורשת וכי". לכן תוס' אומרים "אבל בספרי וכי" כוונתם שהספרי נוקט טעם אחר בדין סוריא.

**ושיטת הרמב"ם** נראה דסובר אמנם ע"פ הספרי דחסרון סוריא משום שכבשה לפני שכבש את א"י ולא משום כיבוש יחיד. אבל בזה חולק על התוס' וסובר דאף לאחר כיבוש הארץ כולה כיבוש יחיד לא הוי כיבוש, וגם אחרי שכבשו את א"י בעינן לכבוש שאר ארצות מלך או נביא מדעת רוב ישראל.

### **א"י - קדושה עצמית וקדושת א"י למצוותיה**

הרדב"ז כותב על הרמב"ם (בהלכות ב-ג) :

משמע מהכא שאם נכבשה כל א"י ואח"כ הלך מלך ישראל ע"פ בי"ד וכבש מקומות אע"פ שאינם מן הארץ שנתנה לאברהם אבינו **יש להם קדושה כשאר א"י. וליבי מהסס בה**, דדילמא דוקא לעניין שנוהג בה תרומות ומעשרות מן התורה, אבל לעניין קדושת א"י ממש לא, וצ"ע.

מפשטות הרמב"ם משמע שיש להם קדושה כשאר א"י ובתנאי שנכבשו אחר א"י, והרדב"ז מהסס בה.

ומבואר ברדב"ז דיש שני דינים: **עצם קדושת א"י, ודיני א"י לעניין תרו"מ**. ויש חילוק ביניהם, דלגבי חיובי ודיני א"י אם נכבש מקום בחו"ל ע"י מלך ישראל ודעת בי"ד הגדול יש לו דיני א"י, אבל קדושתה העצמית של א"י אין שם, דקדושת א"י היא רק בארץ המובטחת לא"א.

ויש כאן חידוש, שיתכן שיהיו חיובים כתרומות אף שאין קדושת א"י.

ועיין ברמב"ם סנהדרין (פ"ד ה"ו) שכתב לגבי דין סמיכת זקנים שאינה אלא בא"י: "וכל א"י שהחזיקו בה עו"מ ראויה לסמיכה" (עיין באו"ש מקור לזה). וכותב על זה הרדב"ז: "אע"פ שלא החזיקו בה עו"ב אע"ג דאינה כא"י לעניין תרו"מ ולקצת דברים, **לעניין מינוי סימוכים הכל הוא א"י. וכן לעניין הדר בא"י ולעניין הנקבר בה ולשאר קדושת א"י דינים שווה"**. ועיי"ש שגם הכפתור ופרח (פרק י) כתב כן.

הרדב"ז מפרש כן בדעת הרמב"ם שיש קדושת א"י אף בגבולות עו"מ על אף שקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא לעת"ל. וכן פירש הכפ"פ את דברי הרמב"ם שכתב בה"ב: "יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמם מקום אפי' מן הארץ שנתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצוות". וכוונתו דבמצוות שישנן בא"י הן שאינן נוהגות בכיבוש יחיד, אבל קדושת א"י קיימת מאז שהובטחה לא"א ולא תלויה במצוות הארץ. והכפ"פ מסביר זאת ברמב"ם.

ועיין תוס' בגיטין (ב. ד"ה ואשקלון):

ועכו אע"ג דכבשוהו על עו"ב כדאמר בסוף כתובות (ק"ב). רבי אבא הוי מנשק כפי דעכו. ובפרק מי שאחזו (עו:): פריך למימרא דעכו לאו מא"י הויה, הא כי הוו מפטרי רבנן מהדדי בעכו הוו מפטרי מהדדי לפי שאסור לצאת מא"י לחו"ל. אומר ר"ת דלא קשה מידי, דעכו חציה היתה בארץ וחציה בחו"ל כדמוכח בירושלמי.

א"כ תוס' מוכיחים מכתובות ומגיטין דעכו כבשוהו עו"ב.

הרמב"ן (בהשמטות לגיטין) דחה את ראיותיו, וז"ל:

דיש לומר דר"א ס"ל דקדושה ראשונה קדשה גם לעת"ל. ואי נמי סבירא ליה דלא קדשה לענין תרו"מ מכל מקום חביבה עליהו ובחיבתה היא עומדת ובקדושתה לענין ישיבתה ודירתה.

א"כ הרמב"ן ס"ל כרדב"ז, וכן כתב הכפ"פ סימן י.

ובריטב"א בגיטין שם כתב: "ואע"פ שבטלה קדושתה, חיבת הארץ לא בטלה" (עיי"ש במש"כ). לריטב"א קדושה בטלה, וחיבה יש, אבל לרמב"ן ולרדב"ז אף קדושתה לא בטלה.

וברמב"ם נראה שיש קדושת א"י על מה שכובש מלך ישראל (בתנאי שזה אחרי כיבוש א"י), אבל מה שניתן לאברהם אבינו לא פקע קדושתו אף אם זה ביד גויים דקדושת הארץ לא בטלה, ורק לענין חיובי ודיני א"י בטלה, אך הקדושה קיימת וכדברי הרמב"ן ודלא כתוסי ודלא כריטב"א.

## הגולן

הגולן הוא חלק מעבר הירדן - א"י המזרחית. ישובי הגולן נמצאים בחלק של חצי שבת המנשה, "הגולן בבשן לשבט המנשה". מה העדיפות של חלק זה?

**עבה"י מחולק לשלושה חלקים:**

**חלק ראשון - ארץ סיחון ועוג.** הוא חלק מהארץ המובטחת לאברהם אבינו. החיתי והאמורי וסיחון ועוג הם שני מלכי האמורי (דברים ג, ח; בראשית טו, כ) והוי משבע עמים. חלק זה קיבלו חצי שבט המנשה (ראה יהושע יג; דברים ג, יג ברש"י).

**חלק שני - "עמון ומואב שטהרו בסיחון".** חלק ניתן לראובני ולגלעדי. חלק זה בא ע"י קנין כיבוש מלחמה (גיטין לח.), סיחון כבש במלחמה את מואב ונעשה ארץ סיחון, ועם ישראל כבש מארץ סיחון. בספר עץ החיים (קדמון מחכמי ספרד) פירש תהילים קל"ו

"הודו לה' כי טוב וגו'": "למכה מלכים גדולים ויהרוג מלכים אדירים לסיחון ולעוג", הכוונה שהרג את מואב וארצו עברה לסיחון ולעוג, "ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו" - נתן ארץ זו שנכבשה ע"י סיחון ועוג לישראל לנחלה. הגמ' ב"ב (עח:): אומרת: "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון" - ע"כ יאמרו המושלים ביצרם בואו ונחשב חשבוננו של עולם". וי"מ חשבון של מעלה איך נשתלט על מואב - ע"ז שסיחון ועוג יכבשו קודם את מואב.

**חלק זה של עבה"י פחות קדוש - כיון שהוא לא מא"י המובטחת שה' נתן לישראל, דעמון ומואב לא הובטחו לא"א.**

**חלק שלישי - עמון ומואב שלא טיהרו בסיחון (עיר הבירה של ירדן - עמאן) שלעת"ל יצטרפו גם הם לא"י (כדברי הגמ' ב"ב נו.).**

מדוע דוקא חצי שבט המנשה קיבלו חלק מהארץ המובטחת שהיא קדושה יותר? עיין **בנצי"ב** בפירושו העמק דבר (דברים ג, טז) שבניגוד לבני גד ולבני ראובן שביקשו להישאר בעבה"י המזרחי, מנשה רצו לבוא לא"י. משה רבינו ביקש מחצי שבט המנשה להישאר בעבה"י המזרחי, כי חשש להשאיר שם אנשי מקנה בלי אנשי תורה ובלי ת"ח, ושבט המנשה היו ת"ח לכן השאירם שם, וז"ל הנצי"ב: "ונראה דבשביל שראה משה רבינו דבעה"י כח התורה מעט וכו' ע"כ **השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה** שיאירו מחשכי הארץ באור כח שלהם. וכתב 'בני מכיר ירדו מחוקקים' ". היו גדולי תורה, ראשי ישיבות... **והשתדל משה שיתרצו המה לשבת בעבר הירדן.**

ולפי"ז מובן, דמאחר שמשה רבינו רצה להשפיע עליהם שישארו ביחד עם בני גד ובני ראובן בעבה"י, לכן נתן להם חלק מארץ המובטחת לא"א שהוא קדוש יותר ולא מן הארץ הכבושה "עמון ומואב שטיהרו בסיחון".

(בשיעור הראשון אחרי שכבשו את הגולן אמרתי לתושבי הגולן דברים אלו, והוספתי, שהכולל הראשון שיסדו לא היה בא"י אלא בגולן - חצי שבט המנשה. זמן מה אח"כ בא משה דיין לבקר את ישובי הגולן, ואמר להם שיבקשו מה שהם רוצים, ונזכרו בדברים אלו שאמרתי להם, ובקשו שתחיה שם ישיבת הסדר ואכן הוקמה בס"ד).